

Elisaveta DRĂGHICI¹

IMAGINI ALE STATUTULUI SOCIAL AL FEMEII: ABORDARE
SOCIO-CULTURALĂ

Images of the Social Status of Women: a Socio-Cultural Approach

Abstract: In correlation with the socio-political changes of the Romanian society, the status of women in Romania has several characteristics regarding their role in society and their valorization in the public space. First of all, I start from the analysis of social policies that contain stated public objectives regarding the support of women's participation in society. Secondly, I make a foray into the pages of magazines dedicated to women to identify how their issues are presented by journalists. The reference period of the analysis includes the years 1950-2020. The investigation is based on identifying the defining elements of existing women's issues in women's magazines (issues they face, the social role of women, emancipation, the image of women, etc.), based on the analysis of documents. At the same time, I identify the journalists' vision on women's issues and the impact of press articles, based on the interpretation of the results of a questionnaire administered to them. The aim of the study is to identify the differences in the presentation of women's status in the women's magazines before and after 1989, as an effect of social policies for women.

Keywords: women's politics, sociology of mass communication, social status, feminism, women's magazines

1. INTRODUCERE

Problematika femeilor continuă să trezească interesul în ciuda numeroaselor studii desfășurate în timp. Acest fapt se poate datora atât evoluției femeilor în societate într-o manieră variată (unele femei dobândesc autonomie, se implică social și politic, își cresc participarea economică, altele continuă să-și ducă viața conformându-se modelelor tradiționale etc.), cât și persistenței inegalităților sociale (generate de accesul la resurse economice,

¹ PhD Sociology, County Library „Panait Istrati” Brăila, Romania, elisaveta.draghici@ugal.ro

educaționale sau de existența unor reprezentări sociale a femeii ori a unor prejudecăți/stereotipuri).

Femeile cuceresc noi poziții sociale, devenind purtătoare de opinii și generatoare de modele sociale. Prezența lor în societate este subliniată prin apariții publice, participare la evenimente diverse și prin apariția lor în emisiuni televizate sau în articole din ziare și reviste.

În acest studiu ne vom concentra asupra evidențierii diferențelor de prezentare a statutului femeii în presa adresată lor, înainte și după 1990, căutând elemente de legătură cu politicile sociale pentru femei (fie ca reflecție în presa scrisă a problematicei feminine, fie ca promovare a politicilor sociale în rândul femeilor prin intermediul articolelor din reviste). În deschiderea studiului voi face o scurtă prezentare a statutului femeilor în cele două regimuri politice și apoi, a politicilor sociale care au în conținut obiective publice cu privire la susținerea participării femeilor în societate (politici comuniste *versus* politici democratice).

Totodată, pe baza incursiunii în paginile unor reviste dedicate femeilor voi arăta modul în care problematica acestora este prezentată de jurnaliști: tipuri de problematice abordate în reviste, prezentarea unor aspecte ale luptei feministe (din țară sau din străinătate), frecvența și modul în care sunt promovate drepturile femeilor și cum este descrisă femeia în reviste, ca exponent al societății și, nu în ultimul rând, modul în care sunt aduse la cunoștință politicile (legislație, măsuri, mișcări, organizații, abordări științifice sau de familiarizare a problematicei femeilor etc.) prin intermediul revistelor destinate lor.

Dat fiind că aceste articole sunt scrise de jurnaliști (bărbați sau femei), am elaborat un chestionar pentru identificarea viziunii lor asupra problematicei femeilor (pregătirea/inițierea în domeniul feminismului, preocuparea de a scrie articole despre problemele femeilor sau despre mișcări feministe, percepția receptării acestor teme de către cititoare).

Perioada de referință cuprinde anii 1950-2020, analizând reviste apărute pe parcursul unui an, la intervale de 10 ani (respectiv 1948, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000, 2010 și 2020).

Viziunea care ghidează acest studiu este: acceptând transferabilitatea conținuturilor politicilor publice în viața cotidiană, în cadrul instituțiilor, a programelor și a proiectelor derulate și a serviciilor sau facilităților, populația largă are acces sau nu la acestea, le consumă sau le ignoră, uneori scăpându-le legătura dintre ceea ce este creionat la scară largă și existența zilnică. Din varietatea de politici se desprind și cele culturale ce cuprind printre multele

acțiuni și principii orientate spre conservarea și transmiterea valorilor culturale naționale și pe cea care privește producția de publicații destinate masei (cultura de masă). Aceste politici culturale ar trebui corelate cu celelalte politici publice. Ceea ce se scrie în reviste dedicate unui grup țintă imprimă, în variate grade, un mod de gândire, de reacție, de raportare la realitate și, în consecință, un mod de exprimare publică de solicitare, sau nu, a schimbărilor. Chiar dacă unele reviste au în principal scopul de a oferi relaxare sau de a răspunde unor preocupări de timp liber, de detașare de responsabilități sociale, totuși, direct sau indirect, subiectele alese, portretele umane a căror viață și experiență sunt redată în articole, teme abordate, alternanța între relaxare și informare socio-culturală ori economico-juridică, induc un mod de gândire și de raportare la sine, la cei din jur și la autorități. Abordarea superficială de către jurnaliști/editori a unor problematici ale vieții cititorilor pot induce cititoarelor ideea că acestea nu trebuie să intre în sfera lor de preocupări (mai ales dacă revista nu este specializată, ci este de interes larg). Astfel, putem găsi unele explicații pentru opțiunea femeilor, de exemplu, de a nu se implica civic sau politic ori de a nu adopta un comportament antreprenorial, tocmai pentru că aceste subiecte sunt arareori prezente în publicațiile pentru femei.

2. STATUTUL FEMEILOR ÎN CELE DOUĂ PERIOADE - CU PRIVIRE LA ROLUL LOR ÎN SOCIETATE ȘI VALORIZAREA ÎN SPAȚIUL PUBLIC

Este evident că femeile au câștigat o poziție considerabilă în societate, fiind prezente și active în afara gospodăriei; totuși se constată menținerea diferențelor între bărbați și femei. Revendicările feministe au adus femeilor dreptul de a vota și de a candida politic, precum și accesul la educație, locuri de muncă în cât mai multe zone ale economiei, inclusiv cele industriale. Niel afirmă însă că „situația femeii va rămâne precară atâta vreme cât raporturile sociale se vor baza pe inegalitate și luptă, atâta vreme cât spiritele vor rămâne tributare valorilor absolute, stereotipurilor morale și sociale” (Niel, 1968, p. 183). Este, astfel, de așteptat ca în anumite circunstanțe să se manifeste inegalități față de prezența femeilor în toate sferile existenței.

Creșterea participării femeilor în diferite domenii profesionale (avocatură, învățământ, inginerie, industrie etc.) a adus acestora libertăți economice și politice. Dacă în trecut se milita pentru egalitate în drepturi și acces neîngrădit, astăzi se vorbește despre alte caracteristici, precum: „feminizarea semnificativă a economiei industrializate”, „efectele globalizării”

și despre decalajele de salarizare în defavoarea femeilor și a modului în care sunt privite pe piața muncii - ca „nesigure pe termen lung (din cauza maternității sau a căsătoriei)” (Boitor et al., 2018, pp. 248-249). Prezența crescândă a femeilor într-un spațiu social ce era al bărbaților a atras după sine alte forme de relaționare și implicit, alte raportări la noțiunea de drepturi pentru femei.

Din punct de vedere statistic femeile continuă să dețină majoritatea. Astfel, recensământul din 1948 a înregistrat în România un număr de 8.201.055 femei, reprezentând 51,7% femei - 107 femei pentru 100 bărbați (Galopenția, Georgescu, 1948, p. 18). În 2002, recensământul populației și locuințelor arată că populația feminină pe țară era de 11.112.233 (5.941.683 în municipii și orașe și 5.170.550 în commune) dintr-un total de 21.680.974 persoane (11.435.080 în municipii și orașe și 10.245.894 în comune), femeile reprezentând 51,25% (date disponibile pe site-ul INS). La un calcul pe baza datelor publicate de INS privind repartitia populației feminine pe vârste, reiese că populația feminină cu vârsta de peste 15 ani reprezenta în 2002 procentual 77,9% din populația feminină, acestea fiind potențiale cititoare ale revistelor pentru femei în anul 2002. La 1 ianuarie 2019 superioritatea numerică a femeilor se menține: 95 bărbați la 100 femei (INS, 2019, p. 12).

Revenind la analiza statutului femeii în comunism, refacerea economică și socială după încheierea războiului și impunerea regimului comunist au adus femeilor o prezență mare în sfera muncii, rata de activitate ridicându-se la 65% (Grumberg, 1995, p. 307) fapt urmat de un nivel de trai acceptabil, de independență financiară a femeilor, dar și de scăderea natalității. Statul socialist recurge la politica de creșterea natalității, iar în anul 1966, sunt interzise avorturile. Descriind statutul femeii, Grumberg subliniază rigorilor comuniste impuse femeilor în societate, acestea fiind nevoite să rămână în căsătorii disfuncționale (divorțul nefiind acceptat), să se conformeze cerințelor de promovare profesională (prin politica regimului fiind stabilit ca un procent de 30% din posturi cheie să fie atribuite femeilor). Femeile în căutarea afirmării trebuiau să adopte modelul activist, să se implice în organizațiile de femei (înființate la toate nivelurile și coordonate de la nivel central) și să-și asume „triplul rol de mamă-soție-om al muncii, fără aspirații individuale” (Grumberg, 1995, p. 307).

Asumată ca obiectiv al societății comuniste, emanciparea femeii se manifestă prin realizările în muncă, cel mai adesea cea din întreprinderi sau în agricultură. Responsabilitățile femeilor, rolurile de „mamă, soție, muncitoare și cetățeană” sunt bine reprezentate în discursuri. Cu referire la publicațiile

pentru femei, Cîrdei arată că locul principal în cuprinsul acestora era destinat acelor femei care erau mame cu mulți copii, muncitoare dar și celor prezente în organele statului. Autoarea precizează că aceste tipuri de femei erau „cazuri singulare, filtrate de partid și nu erau reprezentative pentru marea masă a femeilor, care constituia mai mult de 50% din populația țării” (Cîrdei, 2012, p. 78).

Femeia de după 1990 este descătușată de controlul unui organism central și pe fondul schimbărilor economice și politice este în situația de a se confrunța cu noi probleme, cărora, în lipsa unor măsuri de politică socială imediată, a trebuit să le facă față: pierderea locurilor de muncă, șomajul, imposibilitatea de angajare în timp scurt, explozia prostituției și facilitarea unui model cultural ușor de acceptat, mai ales pe canalele media (a femeii ce se impune prin apanajul estetic și al promisiunilor seducțiilor) în detrimentul celor care nu adoptă acest stil.

Ca evoluție a politicilor sociale este de menționat măsura reparatorie de abrogare a legii privind interzicerea avorturilor. Aceasta a dus la o creștere îngrijorătoare a întreruperilor de sarcină pe fondul inexistenței și ulterior a insuficienței măsurilor de planning familial, iar mai târziu a insuficienței informării cu privire la acestea. Un alt aspect este legat de slaba capacitate a politicilor de ocupare de a oferi alternative de muncă/activitate profesională și presiunea sărăciei, determină femeile să emigreze, în căutarea de muncă în străinătate.

Analizând imaginea femeii prezentată de mass-media, Bonea identifică două modele de femei. Un model este cel al femeii preocupată de educație și carieră, de participarea la luarea deciziilor, dar care își menține și rolul de mamă și soție. Acest model de femeie este orientat spre carieră, ajungând pe poziții de conducere, devenind influentă și exercitând capacitatea de a decide, continuând să se dedice și familiei. Cel de al doilea model este cel al femeii care este subiect al știrilor senzaționale, devinind obiect sexual sau care este supusă violenței domestice ori este iresponsabilă și rebelă (Bonea, 2018, p. 85).

Aceste două fațete ale femeii din societatea românească actuală prezentate în reviste denotă o realitate socială diversă (cu cauzalitate complexă) caracterizată de rolurile și statuturile diverse pe care le pot avea femeile, dar reprezintă și o expresie a liberei exprimări în presă a jurnaliștilor care pot aborda subiecte diverse și surprinde variate ipostaze ale femininului.

3. POLITICI CE AU ÎN CONȚINUT OBIECTIVE PUBLICE CU PRIVIRE LA VIAȚA FEMEILOR

Între dimensiunea socială a problematicii femeilor și cea culturală există o determinare bidirecțională. Fie că vorbim de statutul economic ori de poziția în societate, fie că ne referim la reprezentări asupra femeii (din perspectiva semnificației culturale) nu putem separa cele două dimensiuni în analiza problematicii feminine. Aceasta este și una din cauzele apariției unui set de perspective de abordare (marxistă, liberală, socialistă, radicală etc.). Rolul femeii în societate, privit fie din perspectivă marxistă, fie din perspectiva noilor mișcări sociale, induce o politică culturală ce suportă multiple dezbateri. Unele voci aduc reproșuri marxiștilor apreciind că „orientarea spre cultură a politicilor de stânga ar fi abandonat proiectul materialist al marxismului” sau că nu reușesc să acopere „echitatea economică și redistribuirea” etc. (Butler, 2012, p. 230). Altele arată că, după o perioadă de comunism, în România, de exemplu, „există inegalitate de gen” și că problemele cu care se confruntă femeile „le marginalizează”, fiind necesară constituirea „feminismului politic” (Băluță, 2018, p. 195).

Traversând două tipuri de guvernări, bazate pe ideologii politice diferite, România devine un bun teren de analiză a poziției sociale și culturale a femeii, creionată de stat prin intermediul politicilor sociale. Statul socialist ce s-a construit în perioada 1948-1989, bazat pe ideologia dictaturii proletariatului ce permite statului să corijeze întregul spațiu social (Pisier, 2000, p. 495), oferea femeii un rol important în planul muncii (femeia participând activ la realizarea producției), păstrându-și celelalte roluri și responsabilități ca mama și soție.

Sunt subliniate în unele studii discrepanțele regăsite în politicile față de femeii în perioada comunistă: se aștepta de la femeii să fie simultan „muncitoare și mame, lideri de marcă și cadre obediente” (Gal, Kligman, 2003, p. 14), adăugându-se alte roluri celor pe care le aveau deja atribuite și pe care au trebuit să continue să le asume.

Comunismul susținea cucerirea egalității dintre femei și bărbați, câștigarea dreptului de a vota și candida la funcții politice, în dezbateri publice sau în orice articol de presă. Gal și Kligman, în studiile asupra perioadei comuniste, afirmă că s-au dezbătut în presă: „teme precum rolurile ideale și specifice ale femeilor, efectele dăunătoare ale divorțului, efectele segregării forței de muncă - de pildă, feminizarea personalului didactic și a celui din agricultură - și importanța fundamentală a *diferenței firești*. Aceste dezbateri au dezvăluit paradoxurile și contradicțiile prezente în discursurile oficiale,

precum și tensiunile mai generale, existente atât în obiectivele politice, cât și în cadrul sistemului de control politico-economic” (Gal, Kligman, 2003, p. 14).

Un exemplu care arată contradicțiile enunțate mai sus este politica natalității adoptată (prin interzicerea avorturilor), politică a reproducerii, ce în fapt implică limitarea dreptului de a alege.

După 1990 unul dintre marile câștiguri pentru societate, și implicit pentru femei, a fost posibilitatea exprimării libere, ca urmare a desființării cenzurii. În concepția autoarelor citate mai sus societatea românească în 2003 se contura ca fiind deschisă alternativelor de prezentare a faptelor și a abordării subiectelor (o expresie a „pluralității și deschiderii presei”), însă rămân neabordate unele probleme, mai ales cele referitoare la relațiile de gen (Gal, Kligman, 2003, p. 14).

Autoarele mai susțin că tendința de a nu prezenta întocmai realitatea s-a păstrat, menținându-se unele diferențe, mai ales în privința puterii și a dispersiei acesteia. Cât privește prezența femeii în viața politică sau în atenția factorilor decidenți se constată o slabă reprezentare numerică, dar și o diminuare a vocilor lor. Dacă în primii ani ai noului regim problematica femeilor a fost discutată, treptat aceasta a ocupat tot mai puțin spațiu. Cât privește abordările genului se afirmă că cercetările sociale românești nu sunt încă suficient orientate către „variabila de gen”, iar în cadrul politicilor atenția este orientată spre rasism, șovinism, diferențe religioase, etnice și abia la urmă diferențele de sex (Miroiu, 2003, p. 40).

Trecerea la regimul democratic (caracterizat prin: „mecanismul de negociere, asamblare și armonizare a pluralității de interese ale colectivității într-o conducere unitară și coerentă (...) și mecanism social de comunicare a cunoștințelor și informațiilor distribuite în masa colectivităților, de cumulare și verificare reciprocă a lor” (Zamfir, Vlăsceanu, 1993, p. 160), după 1990, a adus femeilor o eliberare față de responsabilitățile muncii (păstrându-și dreptul de a muncii) însă, încep să fie acceptate și discutate public și alte problematice ale lor. În același timp, unele aspect sunt neglijate.

Prin abordarea femeilor din perspectiva *grupului social*, în relație cu grupul social al bărbaților, V. Pasti (2003, pp.139-146) realizează evidențierea diferențelor existente în societatea românească: în economie, politică, conducerea economiei și a vieții publice, relația cu instituțiile, sau în criminalitate. El arată că femeile au venituri mai mici (fie din salarii, fie din pensii) și conduc mai puțin economia. Pentru politică femeile arată un interes scăzut, ca urmare sunt puține cele care ocupă poziții politice importante. Nici în viața publică nu ocupă poziții dominante (mass-media sau organizațiile

neguvernamentale sunt conduse adesea de bărbați, femeile deținând poziții de conducere secundare).

M. Miroiu atrage atenția asupra atitudinilor misogine și antifeministe „preventive” în rândul păturii intelectualilor, care se dovedește „conservatoare în privința genului”. Miroiu face mențiunea că această realitate se aplică și revistelor pentru femei: „subiectul generic al multora dintre ele ar putea să fie rezumat la: cum să cucerești și să păstrezi un bărbat (patron, șef, soț, amant), folosind toate ingredientele: de la modă și cosmetice la design și arta gătitului” (Miroiu, 2003, p. 26).

Cel puțin două domenii ale politicilor sociale includ aria feminină: politicile sociale în domeniul populației și familiei și politicile sociale privind egalitatea sexelor. Politicile destinate familiei cuprind o gamă largă de problematici, unele vizând forța de muncă (protecția maternității la locul de muncă etc), a calității vieții de familie, a aspectelor demografice (natalitate, „imortalitatea societății” etc.), dar și asupra unor aspecte legate de „eliminarea sexismului instituționalizat” sau forme de sprijinire a familiilor monoparentale și a femeilor necăsătorite care au mai mulți copii (Mihăilescu, 1995, pp. 167-168).

În ceea ce privește politicile pentru femei în România invocăm existența unei Strategii Naționale privind promovarea egalității de șanse între femei și bărbați și prevenirea violenței domestice pentru perioada 2018-2021”, o strategie care s-a concretizat după numeroase semnalări privind precaritatea femeilor și a nevoii gestionării acestora la nivel național; organismul guvernamental care gestionează această politică este Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați.

O serie de probleme care afectează populația feminină sunt evidențiate de Grumberg printre care „feminizarea sărăciei” (femeile sunt mai afectate de sărăcie), problema avortului, a drepturilor lor când este invocată reproducerea, fenomenul prostituției, fapt ce impune necesitatea abordării unor politici sociale ce privesc femeile (Grumberg, 1995, pp. 304-305).

Referindu-se la implicarea femeilor, la relațiile de putere dintre femei și bărbați în sfere sociale și politice, Miroiu (2003, p. 277) subliniază efectele absenței feminismului politic (fenomen prezent în societatea românească) și condamnă faptul că femeile nu au încercat să se impună în structurile de putere, deși aveau șansa să o facă în perioada de tranziție. Ideea de a promova valorile femeilor, de a vorbi despre problematicile lor (de a fi feministe) pare a fi în egală măsură neatractivă pentru femei, dar și un lux, mai ales dacă accentul cade pe autoafirmare. În susținerea autoarei, venim cu trimiterea la

raritatea acestor problematici în presa dedicată femeilor, cu atât mai mult, cu cât există libertate de exprimare.

În ceea ce privește politica culturală, editarea revistelor este o preocupare a oricărui stat, căci fondul cultural se îmbogățește constat, reflectând spiritualitatea națiunii. Cât despre revistele dedicate femeilor, în scopul lor declarat pot fi variații, unele fiind dedicate educării și cultivării, altele pot fi literare sau destinate relaxării și petrecerii timpului liber.

Presa scrisă, fiind canal de comunicare indirect, chiar dacă nu la fel de eficientă ca televiziunea, sau radioul, însă mai eficientă decât discuțiile (Cristea, 2015, p. 433), oferă cititorilor variate informații. Dacă ne raportăm la perioada comunistă din România, când programele de televiziune erau foarte scurte în decursul unei zile, putem considera că revistele publicate în acea perioadă ocupau un loc important în atenția publicului. În ce măsură acestea au influențat opiniile cititorului? Depinde de mai mulți factori. Se poate afirma că o publicație scrisă influențează cititorul întrucât fiind un canal de comunicare acesta produce un efect asupra receptorului, căci „procesul de influență este corelativ cu cel de comunicare” (Cristea, 2015, p. 408).

Le Bon arată că, atât cărțile cât și ziarele, au influență mare asupra „formării și propagării opiniilor”, și subliniază că „influența ziarelor este mult superioară celeia a cărților” (Le Bon, 1995, pp. 146-147) și pentru o perioadă în care programele de televiziune erau limitate, cărțile, revistele și ziarele deveneau formatoare de opinii și credințe, prin intermediul lor putându-se impune modele de conduită și de raportare la realitățile sociale. Pentru un regim comunist, ce avea ca obiectiv declarat făurirea omului nou, revistele și ziarele au devenit instrumente de informare în masă și chiar de manipulare.

Presa din perioadă comunistă are caracter de „presă partizană”² (Coman, 2007, p. 35), fapt demonstrat de abundența articolelor la începutul fiecărui număr al revistelor de articole dedicate prezentărilor activităților partidului comunist, activității Uniunii Femeilor Democrate din Romania (U.F.D.R.), inițial, iar ulterior a Consiliului Național al Femeilor etc.

O prezentare a presei scrise este realizată de M. Coman, iar cu referire la presa săptămânală și lunară, el spune că aceasta în marea majoritate este specializată. Autorul menționat invocă o clasificare realizată de J. Blak și J. Bryant (1995, p. 130) care le împarte în: reviste de interes general, reviste economice și reviste de întreprindere. Mai reținem de la Coman o altă

² Presa partizană este cea care aderă explicit la o anumită doctrină și grupare politică (Coman, M., 2007, p. 35).

clasificare a revistelor, printre care se regăsesc și revistele pentru femei, enumerând următoarele categorii de reviste: a) publicații de informare politică și generală, b) publicații economice; c) presa feminină; d) presa pentru copii și adolescenți; e) presa confesională (religioasă), f) presa de divertisment. (Coman, 2007, pp. 39-40).

Vom poposi asupra presei feminine, căreia M. Coman îi prezintă și subclasele (generate de diversitatea și preocupările publicului): a) presa de informare și divertisment (având un caracter mai elitist - reviste românești amintite de autor fiind: *Elle*, *Unica*, *Avantaje*, *Cosmopolitan* etc. sau cele care se adresează unui public mai larg precum *Formula AS*, *Familia mea*, *Lumea femeilor*); b) presa casei și a familiei (revistele românești menționate fiind *Casa mea*, *Casa Lux*, *Practic* etc.); c) presa sentimentală (autorul incluzând *Ioana*, *Povestea mea*) și e) publicațiile de modă (*Burda* etc.) (Coman, 2007, pp. 39-40).

Printre revistele destinate studiilor cu tematică pliată pe preocupările femeilor, se remarcă revista feministă *AnALize: Revista de studii feministe*, accesibilă persoanelor care realizează studii despre feminism și care citesc în limba engleză (<http://www.analize-journal.ro/>). Diferențele de limbaj și de conținut, față de celelalte reviste de masa, nu facilitează accesul tuturor femeilor la studiile dedicate condițiilor lor. Din păcate nu am regăsit prezentări ale cercetărilor în revistele de informare, astfel încât să se realizeze o inițiere a cât mai multor femei în studiile dedicate condiției lor.

4. IMAGINI ALE STATUTULUI FEMEII OFERITE DE REVISTELE DEDICATE FEMEILOR

Când ne referim la revistele dedicate femeilor un set de întrebări se impun: Cât de bine reprezentat este rolul revistelor de comunicatori sociali?; Ce rol au revistele dedicate femeilor în conturarea unei imagini asupra statutului social al acestora?; Care este impactul revistelor?; Există în momentul de față o politică culturală de formare a unei femei emancipate, politică care să fie prezentată în reviste?; Cât de aproape de feminism sunt revistele dedicate femeilor și cât de preocupate sunt revistele pentru femei de creșterea participării la viața publică a femeilor, fie că vorbim de viața economică (profesie, de implicare civică, drepturi și responsabilități sau de cea politică, participarea la conducerea națiunii?).

Jucând un rol esențial în socializarea femeilor cu tendița spre oferirea unui „model normativ de gen”, și influențând „ opțiuni, decizii, criterii de evaluare și de raportare la anumite situații sau categorii sociale” s-a constatat că mass-media este conservatoare în prezentarea relației femeie-bărbat, că induce

stigmatizarea femeilor și a feminismului (Societatea de Analize Feministe AnA, 2005, p. 4).

Cât privește relația dintre feminitate și implicarea politică reflectată în presa românească (și în mass-media în general) un studiu realizat în 2005 arată poziționare prin antiteză a celor două structuri – „ feminitatea fiind construită mai curând în contrast cu tot ce ar putea ține de lumea dură și lipsită de morală a politicii”. Confirmarea se face prin chiar rezultatul alegerilor parlamentare care au confirmat pe poziții parlamentare doar 49 de femei din 468 de aleși (Societatea de Analize Feministe AnA, București, ianuarie 2005, p. 5).

O altă analiză a presei scrise pe o perioadă de două săptămâni în 2004 (22 noiembrie-5 decembrie) ce viza articolele cu referire la femei publicate în ziarele *Adevărul* și *Libertatea* a arătat discrepanța dintre frecvența subiectelor cu referire la femei și bărbați: din 1776 de articole, 366 au făcut referire la femei, 959 s-au referit la bărbați, iar 451 au fost neutre (nu se refereau nici la bărbați, nici la femei). „Rolurile feminine care au fost mediatizate au fost cele de VIP (39,72% dintre articole), de soție (19,86% dintre articole), de mamă (18,44% dintre articole). Alte tipuri de roluri care au fost întâlnite în cursul monitorizării au fost cele de prietenă (4,26%), amantă/concubină (2,84%), victimă (12,06%), agresoare (2,84%)”. Concluzia la care ajung autorii studiului este că presa denotă o preocupare de a „aduce în prim plan un anumit tip de femeie” (Societatea de Analize Feministe AnA, București, 2005, pp. 5-7).

5. PROBLEMATICI FEMININE REFLECTATE ÎN REVISTE (CORELATE CU CONSTRUIREA UNEI IMAGINI A FEMEII) - STUDIU COMPARATIV

În analiza statutului unei persoane trebuie luat în considerare faptul că acesta trebuie înțeles „ca expresie obiectivă a raporturilor dintre individual și social, dintre psihologic și socio-cultural” și că se definește prin „caracteristicile unei poziții ocupate în cadrul unei structuri sociale: grup, organizație sau instituție (Cristea, 2015, p. 237).

Cercetarea întreprinsă pentru identificarea imaginii asupra statutului femeii în societate surprinsă de jurnaliști, a presupus analiza articolelor din câteva reviste dedicate femeilor publicate în perioada 1948-2020. Dacă înainte de 1990 au existat două reviste pentru femei, respectiv *femeia* și *Săteanca* (ultima fiind destinată femeilor din mediul rural), după 1990, pe lângă revista *Femeia* care o continuat să apară (fie sub denumirea de *Femeia modernă*, fie *Femeia*), de data asta independent de orice for politic (după cum s-a scris în

primul număr de după căderea regimului comunist), au mai fost publicate o multitudine de reviste pentru femei.

Pentru studiul prezent au fost analizate 70 de numere ale unor reviste destinate femeilor (35 de numere publicate înainte de 1990 și 35 de numere după 1990). Din perioada anterioară lui 1990, au fost analizate numere ale revistei *femeia*: 1 număr apărut în 1949, 12 numere în 1960, 10 numere în 1970, 12 numere în 1980. Pentru perioada de după 1990 s-au analizat conținuturile revistelor: *Femeia* (9 numere din 1990, 5 numere din 2000 și 1 număr din 2020), și revistele (selectate aleator): *Libertatea pentru femei* (3 numere publicate în 2020), *Click! pentru femei* (3 numere din 2020), *Ioana* (3 numere din 2010 și 4 numere din 2020), *Femeia de azi* (4 numere publicate în 2020) și *Unica* (3 numere publicate în 2020).

5.1. *Imagini asupra rolului femeii în familie*

Viața de familie și, implicit, rolul femeii în familie sunt la fel de prezente în cele două perioade de guvernare de referință pentru studiu, cu o preocupare ușor crescută după 1990.

În regimul comunist revista *femeia* a publicat cel puțin un articol despre statutul femeii în familie în 17 numere de revistă dintre cele analizate, cu tematici referitoare la aportul comitetelor și comisiilor de femei „la realizarea unei cât mai strânse legături între școală și familie” sau cu referire la femeia modernă. În unele articole se găsesc dezbateri pasionante despre aspirații și idealuri, despre întemeierea căsătoriei, influența stimulative a familiei asupra ascensiunii femeii, responsabilitățile casnice și cele părintești fiind împărțite cu soțul, femeia dedicând timp pentru activitatea de partid (pentru că de exemplu este secretară a comitetului de partid și are multe responsabilități etc.). Se atribuie o valoare morală contribuției femeii în societate și familie care induce soțului un sentiment de mândrie („care bărbat nu-i mândru că are nevastă capabilă?”), atunci când se dau exemple de femei care pot fi primari și pot avea o viață de familie realizată (căsătorite, cu 3-4 copii).

De remarcat este faptul că revistele din anii 1970 au profunde abordări despre problematica femeilor, cu o tentă ușor feministă, punctând condiția femeii, analizată în baza unor studii sociologice sau a unor documentări riguroase. Femeia este abordată din altă perspectivă: femeia modernă, femeia care aspiră la emancipare sau despre funcția educativă a femeii. De exemplu, într-un articol despre rolul femeii ca mamă sunt prezentate rezultatele unei anchete în rândul a 60 de femei, cu teme referitoare la ce au citit despre creșterea copiilor, la comportamentul de informare și nevoi de informare cu

privire la creșterea copiilor. O altă anchetă prezintă rolul tatălui în viața de familie.

După 1990, statutul femeii în familie suportă schimbarea orientării tematicilor abordate. În primele numere ale revistei *Femeia* este criticat modelul de femeie reprezentat prin Elena Ceaușescu, ca apoi temele să se orienteze spre alte subiecte precum: viața în doi, durata mariajului, dreptul familiei ca evoluție istorică, studii asupra familiei contemporane, divorțul (din perspectiva unui specialist în demografie), complexul femeilor care lucrează și care nu pot fi alături întotdeauna de copii, educarea copiilor, roluri în familie, rolul mamei - consecințele maternității (când bărbatul consideră că o femeie gravidă este urâtă), incidența divorțurilor și ca urmare, apariția familiei monoparentală (de exemplu situația unei ingineri, cu un copil, soțul părăsind familia sau a unei adolescente crescută doar de mamă, care își caută tatăl - aspecte psihologice ale copilului crescut doar de un părinte).

Sunt relatate în articole și alte fațete ale vieții de familie, neabordate înainte de 1990: rolul de comunicator eficient - relația de comunicare cu copii, comunicarea și relația cu soacra, ce e recomandat să se comunice cu soțul și ce nu (situația financiară, probleme de cuplu, planuri de viitor, probleme familiale) - dar și de administrator al bugetului familiei (buget comun sau bugete separate) ori de organizator al vacanțelor familiei. Sunt invocate tradițiile specifice sărbătorilor religioase (nu se scria despre acestea în perioada comunistă).

Alte ipostaze ale vieții femeii în familie sunt cu referire la mama care trebuie să aloce timp pentru a se juca cu copilul, obiceiuri în viața de familie (de exemplu: viața de familie a femeii prezentatoare de știri), femeia expusă violenței întrafamilială, femeia gravidă și relația de cuplu; familia reconstituită (cu copii din căsătoriile anterioare ale partenerilor), divorțul și consecințele acestuia, familia monoparentală sau femeii care acceptă tringhiul conjugal.

Dacă în primele numere de după 1990 temele au o abordare mai profundă (emanciparea femeii, diferența dintre bărbați și femei, preocupări ale femeilor *versus* preocupări ale bărbaților etc.), conținutul articolelor se diluează ulterior, femeia fiind privită ca liant al comunicării, al seducerii partenerului al lamentării într-o insatisfacție erotică, preocupată de probleme de sănătate și mai puțin orientată spre sarcini și responsabilități în familie, spre aspirații umane sau profesionale ori depășirea condiției.

Se constată că rolul de mamă, de educator al copiilor, este consecvent prezentat în ambele perioade, cu aceleași preocupări: de a educa corect un copil, de a avea grijă la aspectele unei dezvoltări armonioase și a asigura un

suport pentru o bună relaționare a acestuia cu școala și de a fi consilier în orientarea către o profesie.

5.2. *Imagini ale statutului profesional al femeii*

Portretul profesional al femeilor din regimul comunist este preponderent al muncitoarelor (din fabrici de confecții, construcții utilaje etc.), al agricultoarelor (sătence harnice ce muncesc pe câmp sau în sere ori inginerie agronom etc.) dar și al inginerelor, cercetătoarelor sau femeilor din funcții de conducere (directoare de fabrici, de școli, de centre de cercetare, primărițe sau șefe ale comitetelor de femei).

Prezentarea femeii ca angajată în muncă, cu o contribuție semnificativă la realizarea producției (la atingerea obiectivelor partidului de realizare a planurilor anuale), dedicată muncii și preocupată de creșterea pregătirii profesionale, ocupă pagini semnificative ale revistei pentru femei din regimul comunist.

În schimb, după 1990, subiectul contribuției femeii într-o unitate economică nu mai pare a fi important (fie pentru redactori, fie pentru cititoare) deși, în realitate, femeile continuă să fie preocupate de statutul de persoane angajate în muncă. Jurnaliștii României democratice nu mai scriu articole despre femei muncitoare - de la 32 de reviste din 35 în care s-a scris despre aceasta categorie în regimul comunist, s-a ajuns la un număr de 4 reviste (din 35 analizate) în care s-a mai relatat despre femei muncitoare după 1990. Pentru femeile de la țară s-a înregistrat, de asemenea, scăderea interesului în paginile revistelor, de la 15 la 3 numere de reviste (din cele 35 de numere de reviste analizate pentru fiecare perioadă). Nici femeile aflate în poziții de conducere nu mai prezintă interes, scăderea numărului de abordări fiind și aici, de la 15 la 3 numere de reviste (a se vedea tabelul nr. 1).

Tabel nr.1. Situație numerică privind prezența articolelor despre activitatea profesională a femeilor

<i>Articole cu subiecte despre:</i>	<i>Nr. reviste înainte de 1990</i>	<i>Nr. reviste după 1990</i>
Femeia muncitoare	32	4
Femeile de la sate	15	3
Femeia în funcții de conducere	12	3
Rolul profesiei în viața femeii	21	11
Fabrici/uzine în care muncesc femei	20	3
Activități independente (aducătoare de venit/afaceri) inițiate de femei	0	5

Articolele în care se scrie despre importanța profesiei în viața unei femei înregistrează o scădere mai mică, această temă regăsindu-se în 11 numere ale revistelor de după 1990 (cu mențiunea că femeile despre a căror viață profesională s-a scris lucrau în jurnalism, erau prezentatoare de televiziune, actrițe și mai rar antreprenoare (s-a scris despre inițiative în domeniul modei sau bijuteriilor).

Preocuparea pentru profesie, din perspectiva comunistă, este orientată spre „ridicarea calificării” căci, după cum se scrie într-un articol ce redă viziunea unei viitoare ingineri („pentru a fi la nivelul cerințelor trebuie să am pregătire superioară temeinică”) femeile sunt prezentate ca aspirante la un model conform unor așteptări, cel puțin din punct de vedere profesional. Asemănător, femeia angajată este orientată spre asigurarea productivității muncii. Se fac și analize pentru orientarea profesională a tinerelor care se pregătesc pentru admiterea la liceu, astfel încât să fie susținută participarea la activitatea economică.

Femeia comunistă prezentată în reviste își pune întrebări cu privire la capacitatea ei de a satisface anumite exigențe, reprezentând și o imagine cât mai clară asupra locului pe care o femeie îl ocupă în societate, a rolului pe care trebuie să și-l îndeplinească. Femeia comunistă se întreabă dacă masa de femei se află „la înălțimea cerințelor epocii noastre” și își pune problema capacității lor, ca grup – „reușim să facem față problemelor de mărtașă anvergură pe care țara noastră le are de rezolvat”.

Contextul muncii atrage după sine teme precum urbanitatea în componente multiple, în articole explicându-se termeni de mobilitatea socială, profesională, geografică. Sunt discutate problemele de spațiu locativ în zona urbană, fapt ce trimite implicit la calitatea vieții. Desigur, acest gen de articole nu sunt frecvente.

Într-un articol despre femeia de la țară înzestrată cu capacitatea de a conduce, se arată orientarea politicii comuniste de a impune femeile în poziții de conducere („și în agricultură femeia poate demonstra competențe de conducător”) argumentându-se că, atât timp cât peste jumătate din forța de muncă ce lucrează în agricultură este feminină, este necesar ca și femeile președini de cooperative să fie mai bine reprezentate numeric. Promovarea pe funcții de conducere era condiționată de pregătire politică și profesională temeinică. Necesitatea afirmării femeii, așa cum se arată în conținutul articolelor, este un obiectiv al politicii „revoluționară, profund umanistă”.

Un număr semnificativ de reviste *femeia* sunt dedicate Conferinței Mondiale a Deceniului ONU pentru drepturile femeii, desfășurată la

Copenhaga, 14-30 iulie 1980, subliniind din perspectiva comunistă, ideea de „îmbunătățire a condiției femeii în lume” și relatând contribuția delegatelor române la întrunirile care au avut loc în această decadă.

Căderea comunismului aduce în atenție altă abordare a problematicii femeilor active profesional. Prima constatare este că se scrie mai puțin despre femeile care muncesc, indiferent de domeniul de activitate. A doua constatare este că femeile prezentate în reviste sunt cosmeticiene, sportive de performanță, jurnaliste de televiziune și antreprenoare în domeniul yoga sau artă/modă. Dacă se mai scriu articolele despre muncitoare, acestea se referă la muncitoarele de la o fabrică de confecții și tricotaje, subliniindu-se că trăiesc mai prost. Se mai relatează despre umflarea datelor comunicate despre planurile realizate în regimul trecut și despre faptul că pe funcțiile de conducere era promovată incompetența.

Despre femeia de la țară am regăsit doar un articol ce se referea la redobândirea pământului, femeia intervievată vorbind despre speranța că cei ca ea se vor simți „stăpâni de drept ai pământului”. În rest, în celelalte 34 de reviste analizate femeia de la țară pare să nu există, nefiind articole referitoare la munca din mediul rural.

Neadmisă în regimul comunist, inițiativa privată, ca subiect pentru reviste nu avea sens. Noul regim de guvernare, care încuraja și spera la un sector în dezvoltare în aria inițiativei private, ar fi trebuit să oglindească și în revistele pentru femei această nouă viziune asupra economiei de piață. Din păcate, revistele par a fi puțin preocupate de familiarizarea cu acest tip de activitate. Ceea ce am surprins în revistele analizate sunt abordări ale formelor de bișniță manifestate imediat după căderea regimului, punctându-se lipsa unor reglementări legale în domeniul comerțului stradal.

S-a mai făcut referire la inițiativa privată sub forma asociațiilor familiale, fiind descrise, într-un limbaj simplu, trei mici afaceri de familie, dar suficient de sugestive pentru a avea un efect asupra populației feminine, cel puțin sub aspectul reflexiei la această posibilitate de a profesa într-un domeniu economic. Alte activități independente prezentate sunt legate de nevoile de înfrumusețare (cosmeticiană ori artistă creatoare de bijuterii) sau de nevoile de armonie interioară (femeie fondatoare a unui club *yoga*).

Sub presiunile economice femeile sunt nevoite să se reorienteze profesional, iar unele articole prezintă femei care și-au schimbat ocupația (de la contabile, la instructoare *yoga*), care se mută în străinătate pentru a găsi un loc de muncă sau care urmează cursuri de recalificare profesională. În sprijinul femeilor nevoite să caute un loc de muncă, după o perioadă de șomaj, sunt

prezentate în articole teme legate de tehnici de căutare a unui loc de muncă („10 sfaturi pentru găsirea unui loc de muncă”), despre curriculum vitae, interviul de angajare sau despre salarizare; iar pentru cele de peste 40 ani, despre pensie, timpul disponibil la pensie și fonduri de investiție în pensie.

5.3. *Imagini ale statutului politic și civic - prezența femeii în spațiul politic*

Această secțiune a vieții sociale a femeilor a suferit cea mai profundă pierdere a atenției în paginile revistelor pentru femei. E de la sine înțeles că după 1990 exista o dorință puternică a debarasării de *îndoctrinarea de partid* și de abordare a unor subiecte considerate tabu (precum erotismul în cuplu, abordări psihologice a relației de cuplu sau înfrumusețarea fizică). Însă, se constată o ignorare aproape completă a temelor care ar corespunde preocupărilor femeilor privind participarea lor în societate: implicarea civică și politică.

În prezent, se scrie prea puțin în revistele dedicate femeilor despre activitatea politică (deși femeile se implică în spațiul politic) și despre mecanismele politice (ar echivala cu educație politică în acest sens), lucru surprinzător cu cât, după 1990 apar mai multe partide cu orientări politice diferite, iar regulile democrației, necunoscute cetățenilor ar fi trebuit explicate.

Implicarea civică nu stârnește deloc interesul presei scrise: nici sub aspectul definirii fenomenului, nici al relatării unor acțiuni civice, deși la nivel național, prin intermediul diferitelor acțiuni neguvernamentale, se desfășoară campanii de dobândire a abilităților civice (educație civică). În tabelul nr. 2 sunt prezentate valorile numerice cu referire la reviste care au abordat în paginile lor teme legate de spațiul politic și cel civic.

Tabelul nr. 2. Abordarea temelor politice și civice în revistele pentru femei

Conținutul articolelor	Număr reviste înainte de 1990	Număr reviste după 1990
Articole despre activitatea politică a femeilor în partid sau despre candidate la poziții politice.	9	2
Articole despre mecanismele politice (descrieri generale)	11	5
Articole despre femei cu implicare civică	17	1
Articole despre implicarea civică (descrieri generale)	13	3
Articole despre acțiuni mondiale în sfera politicului, despre femei din lume și acțiuni desfășurate de femei	18	5
Articole prin care se face educație/informare politică (programe ale partidului, activități ale partidului/partidelor).	18	0

Articole despre drepturi ale femeilor - stipulate în acte sau tratate/convenții	10	8
---	----	---

Textele redactate înainte de 1990 aveau menirea de a face educarea maselor de femei, fiind evidentă propaganda orientată spre femeile de la țară și muncitoare, pentru a urma îndrumările partidului (aspect declarat, de altfel, în conținutul articolelor). Autorii textelor relatează activitatea comisiilor și comitetelor de femei, însă prezentau și subiecte legate de drepturile femeilor. Este evidentă exacerbarea preocupării pentru educația politică: educarea femeilor muncitoare, fie prin cursuri de îndrumare politică a femeilor, fie prin înrolarea acestora în acțiuni planificate. Pentru ilustrarea limbajului folosit în prezentarea dimensiunii condiției femeii, exemplificăm cu expresii precum: „orânduirea bazată pe dreptate și echitate socială” (definind tipul de guvernare al partidului comunist din perspectiva liderilor comuniști), „popoare care au reușit să înlăture asuprirea și exploatarea” (subliniind faptul că există o solidaritate internațională ce a eliminat exploatarea muncitorilor), „(...) egalității în drepturi înscrise în legi, participarea conștientă, competentă și responsabilă a femeilor în toate domeniile vieții sociale” (femeia este creionată ca responsabilă și competentă să participe la viața socială, mai ales că există egalitatea în drepturi)³.

Deși se resimte pronunțatul caracter propagandistic comunist, femeile din România comunistă erau informate despre participarea reprezentantelor lor din forurile centrale la întruniri mondiale în care erau abordate problematicile femeilor: Actul de la Helsinki, Conferința mondială a deceniului ONU pentru drepturile femeii etc.

Cât despre implicarea civică, ea era înțeleasă ca participare la dezvoltarea societății socialiste, iar relatările privind manifestările feministe

³ Redăm fragment din articolul „Dimensiuni actuale ale condiției femeii în lume”, autor Mia Groza apărut în *femeia*, nr. 3/1970, pp. 6-7: „este un fapt confirmat astăzi de realitate că orânduirea bazată pe dreptate și echitate socială, instaurată într-un șir de țări ale căror popoare au reușit să înlăture asuprirea și exploatarea, s-a dovedit a fi în măsură să asigure acele condiții care să permită traducerea în fapt a egalității în drepturi înscrise în legi, participarea conștientă, competentă și responsabilă a femeilor în toate domeniile vieții sociale. (...) Pentru a pune în evidență numai câteva din căile care vor determina și de acum înainte progresul femeii în țările socialiste, este suficient să amintim preocuparea pentru dobândirea unor noi aptitudini cerute de revoluția științifică și tehnică contemporană, îmbunătățirea în continuare a condițiilor de muncă și de viață ale femeilor, ușurarea muncii în gospodărie, îmbogățirea propriilor cunoștințe - ca obligație nu numai față de ele însele, ci mai ales față de societatea care așteaptă ca ele să se afirme și pe mai departe ca soții și mame, ca cetățene, ca bune profesioniste. Pe aceeași linie se impune și o mai mare atenție și încredere în vederea promovării cu mai mult curaj în munci de răspundere a femeilor în raport cu înclinațiile și pregătirea lor”.

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, Fasc. XX, Sociologie, nr. 15, 2020, pp. 89-118.

erau despre femei din alte țări (Japonia, Vietnam, America etc.) nescriindu-se despre manifestări civice sau feministe din România. Femeia comunistă era preocupată de menținerea păcii și participa la conferințe dedicate păcii ori milita pentru acțiuni de pace între națiuni.

În prezentarea femeilor cu rol activist socialist predomină articole portret, care redau aspecte despre persoanele implicate, a factorilor care au determinat implicarea civică și a modului în care au militat (articole însoțite cu fotografii ale persoanelor despre care se scrie).

Imediat după 1990, revista *Femeia* promovează insistent prin articole ce fac trimitere la mecanisme politice, ideea de a se înființa un minister sau departament pentru condiția femeii (idee reluată în mai multe numere). Sunt întrebate femeile despre această idee și sunt consemnate opiniile lor privind înființarea unei structuri care să gestioneze problematica lor.

Se scriu articole despre drepturile femeilor mai ales în cadrul relațiilor de muncă: legile în vigoare pentru femeile care lucrează, protecția femeilor salariate (prevederi care se pun în practică doar la solicitarea expresă a femeilor, în special cu referire la munca în medii toxice, în locuri de muncă grele sau periculoase), reminiscențe ale vechiului regim, dreptul la concediul de maternitate plătit sau dreptul de a avea sau de a nu avea copii.

Asemănător sunt semnalate aspecte referitoare la prezența prea redusă a femeilor în Camera Deputaților și în Senat și la diferențe de abordare a femeilor în cele două regimuri: „în regimul de minciună și de teroare, promovarea femeilor se făcea pe criterii care excludeau competența”, iar acum se constată o „minimizare a contribuției lor”. Femeile sunt invitate să își apere drepturile astfel încât acestea să se regăsească și în stipulări legale dar și în spațiul social.⁴ Alte teme abordate în articole se referă la spațiul din afara țării: la feminismul din lume, dreptul la vot, diferența dintre „femeia manager și clasica gospodină - o realitatea socială a condiției feminine italiene”, afirmarea feminină în Italia (odată cu căpătarea conștiinței propriilor drepturi).

⁴ Redăm fragment din articolul „Răscruce de istorie - drepturi pentru femei”, autor Vasile Tincu apărut în *Femeia*, nr. 5-6 (serie nouă)/1990, pp. 2-5: „În Camera deputaților și în Senat a fost ales și un număr de femei. Din păcate, este mult prea mic. Dacă în regimul de minciună și de teroare, promovarea femeilor se făcea pe criterii care excludeau competența, acum există, din păcate o tendință nu de înlăturare, dar de minimizare a contribuției lor la edificarea noului viitor al țării. Un lucru nu trebuie să se uite, și anume că femeile trebuie să se bucure de toate drepturile de care au fost frustrate în trecut, ba mai mult, este nevoie ca aceste drepturi să fie apărate și să se instituie întregul eșafodaj juridic și social pentru ca ele să fie reale”.

Se observă că se păstrează în reviste aceeași tendință de a prezenta implicări ale femeilor în societate cu privire la dobândirea drepturilor lor: se fac mențiuni despre feminism și drepturi ale femeilor din alte țări dar nu se vorbește despre mișcări feministe din România, nu se subliniază importanța dobândirii drepturilor femeilor din România. Româncelor li se scrie, în schimb, despre sexualitate, despre noile condiții istorice, despre viață, despre eroi ai revoluției (copii lor sunt răniți în revoluție), despre viața în familie, comunicare, traiul în doi și despre sănătate, îngrijirea tenului sau modă.

Cititoarele află despre personalități feminine precum: Benazir Bhutto (din Pakistan, femeie politică ce a luptat pentru instaurarea democrației), Margaret Thatcher, Margareth Lither (vicepreședinta Acțiunii pentru amendarea drepturilor femeilor din California, care în vizita în București s-a informat cu privire la drepturile femeilor din România - aspecte semnalate de vizitatoare: permisiunea femeilor de a decide câți copii să aibă, pensionarea la vârsta de 50 de ani, sărăcia familiilor, făcând referire la drepturile de care se bucură femeile occidentale), Melina Mercouri (personalitate marcantă a vieții politice și culturale elene). Iarși femei politice din alte țări.

Cu referire la acțiuni civice românești sunt prezentate în unul din numerele din anul 2000 organizații de femei implicate în acțiuni democratice (sunt prezentate trei organizații conduse de femei), dar astfel de articole nu s-au mai regăsit în următoarele numere analizate. S-a mai scris despre un „marș al femeilor” cu ocazia găzduirii în România a Congresului Internațional al ONG-urilor pentru femei (a II-a ediție) subliniindu-se că problemele femeilor nu sunt în atenția oamenilor politici români – se face referire la cea de a IV-a Conferință Mondială a Femeilor, Beijing, 1995, la care s-a adoptat Platforma referitoare la statutul și drepturile femeilor din întreaga lume. Această platformă a fost semnată și de reprezentanții Guvernului României, ulterior documentul cu pricina a devenit *literatură de sertar „protejată” de praful uitării oficialităților*.

Deși abordată rar în revistele de după 1990, problematica electoratului feminin este analizată în una din reviste. Se arată că abia în cadrul alegerilor femeile intră în atenția politicienilor. Sunt prezentate trăsături ale mecanismului exercitării unor drepturi și a modului de exprimare publică a femeilor atunci când este vorba de scena politică: devenite „segment electoral important” femeile receptează o serie de oferte electorale, dar în același timp sunt invadate de opțiunile capului familiei (bărbatul) și cum femeile se supun unui model conservator atunci când trebuie să își exercite dreptul de vot, în multe cazuri preiau opțiunea soțului.

Lipsite de exercițiul exprimării publice a opiniilor personale, de analiză a situației în virtutea propriei experiențe, femeile se conformează autorității – în cazul acesta al soțului. Slabul exercițiu al liberei judecăți, nerealizarea studiilor cu privire la problemele lor, pot constitui explicații ale comportamentului lor.

Problematica femeilor, poziția lor în societate, conduita atunci când trebuie să participe la decizii ce influențează mersul omenirii impun nevoia reevaluării pornind de la stereotipuri în distribuirea rolurilor, până la o reală voință politică de a aborda mai serios participarea femeilor.

Dacă în primii zece ani de la schimbarea regimului politic revistele pentru femei abordau aspecte ale implicării civice și politice, cu trecerea timpului s-a scris prea puțin pe aceste teme. Revistele anului 2020 care au făcut obiectul prezentei analize nu mai relatează despre participarea civică, despre viața politică sau despre rolul femeii în societate.

Portrete de femei prezentate în reviste (cu menționarea numelui, descrierea aspectelor din viața lor, cum ar fi opțiunea pentru ocupația desfășurată, pregătirea pe care au urmat-o, realizări, o poză pentru identificare) erau mai frecvente în revistele comuniste. Modelele de femei, de muncitoare din fabrici, sunt prezentate în 22 de numere din 35 de reviste înainte de 1990, urmate de femei ce ocupau posturi de conducere (în uzine sau în comitete de femei, directoare de centre de cercetare etc.) în 11 reviste, femei cu activitate civică (acestea fiind preponderent din alte țări) în 9 numere de revistă și femei cu activitate politică (membre de partid, deputate) în 7 numere. Au mai fost prezentate modele de femei vedete de cinema (în 7 numere de revistă din 35 analizate), femeia cercetător (în 5 numere), femeia poetă sau scriitoare (în 4 numere) sau femei interprete de muzică (în 3 reviste).

După 1990, portretele de femei muncitoare nu mai sunt prezente (nu am găsit nici măcar un articol în vreuna din cele 35 de reviste analizate). Au fost prezentate detaliat următoarele tipuri de femei: femeia vedetă de cinema (fie româncă, fie de altă naționalitate) în 11 reviste, femei interprete de muzică în 10 reviste, femei din media (jurnaliste) în 7 reviste, femei din divertismentul T.V. în 6 numere, femeia antreprenor în 5 reviste, femeia cu performanțe sportive în 3 reviste, femei în posturi de conducere în 3 reviste, femei cu activitate civică în 3 reviste, femei scriitoare/poete în 3 reviste, femeia cu activitate politică și femeia cercetător în câte o revistă.

5.4. *O perspectivă actuală a jurnaliștilor*

Luând în considerare faptul că articolele sunt scrise de diferite persoane, cel mai adesea cu pregătire jurnalistică, ne determină să ne gândim la maniera în care sunt alese subiectele și dorința echipei redacționale de a aduce în atenția cititorilor diverse problematici.

Prin intermediul unui chestionar, autoadministrat (promovat prin canalele electronice: poșta electronică sau messenger) s-au cules răspunsuri de la 21 de jurnaliști. Deși numărul de chestionare completate este prea mic pentru a fi relevant pentru un studiu național (rata de non-răspunsuri fiind ridicată – s-au trimis peste 60 de invitații de completare a chestionarelor către redacțiile publicațiilor), totuși centralizarea răspunsurilor poate fi luată în considerare ca reper pentru alte analize aprofundate. Perioada de administrare a chestionarelor a fost: 17 septembrie - 7 decembrie 2020.

Dintre cele 21 de persoane care au răspuns la întrebările din chestionar 3 sunt bărbați, 18 femei. O persoană are rezidența în mediul rural, 20 în mediul urban. Nivelul de instruire al respondenților este ridicat: 12 respondenți au studii universitare și 9 postuniversitare. Respondenții au o bogată experiență jurnalistică, 9 persoane având peste 10 ani de activitate în presă, 6 persoane între 4-10 ani, 4 persoane între 1-3 ani și doar o persoană are vechime mai mică de 1 an.

Însă, dintre respondenți, 7 persoane nu mai lucrează în presă, doar 9 continuând să profeseze la un cotidian, revistă de specialitate sau la o revistă dedicată femeilor. Se află într-o altă situație 5 persoane, iar o persoană are blog/pagină personal(ă). La momentul administrării chestionarelor lucrau la o revistă dedicate femeilor 4 jurnaliste.

În ceea ce privește *inițierea teoretică în sfera problematicii femeilor și/sau feminismului*, 16 jurnaliștii au afirmat că în timpul facultății nu au urmat un curs despre problematica femeilor, iar în cazul a 3 jurnaliști inițierea s-a făcut prin prezența unor teme referitoare la femei în cadrul altui curs. Doar 2 respondenți au urmat un curs despre feminism ori problematică a femeilor, în timpul facultății.

Însă, jurnaliștii au studiat din proprie inițiativă despre problematica psihosocială ori politică a femeilor, atât în timpul facultății (2 persoane) cât și ulterior, pentru documentare necesară la elaborarea unui/unor articole (7 jurnaliști), din pasiune pentru domeniu (în cazul a 7 persoane) sau pur și simplu, din întâmplare (6 persoane). Nu au avut preocupare pentru această tematică/nu au arătat interes un număr de 3 jurnaliști dintre cei chestionați. Este de remarcat că dintre cei chestionați nu au fost persoane care să fie

extremiste în atitudine – nici unul dintre respondenți nu a afirmat că nu îi place tematica femeilor, ori că nu o consideră importantă pentru societate sau că nu va studia niciodată tematica. O persoană a apreciat că altă situație a generat preocuparea pentru studiul tematicii, fără a preciza care.

Dintre jurnaliștii chestionați, 6 au lucrat în presa dedicată exclusiv femeilor (indiferent de durata colaborării), în timp ce 15 nu au făcut acest lucru. Indiferent de ziarul/revista/blogul etc. în care au activat sau activează în prezent, marea majoritate a jurnaliștilor chestionați au scris cel puțin 2 articole despre femei (între 2-5 articole – 3 jurnaliști, între 5-10 articole – 3 jurnaliști, peste 10 articole – 8 jurnaliști). Au scris majoritatea articolelor despre femei 5 jurnaliști și doar 2 nu au scris niciun articol despre femei.

Temele abordate în articole s-au referit atât la viața socială a femeilor cât și la politici sociale, reglementări legislative ce privesc femeile sau despre implicarea civică a femeilor. În tabelul nr. 3 sunt prezentate temele abordate de jurnaliști.

Tabelul nr. 3. Tematica abordată de jurnaliști

	<i>Au scris cel puțin un articol despre:</i>	<i>Nr. jurnaliști</i>
1	Viața socială a femeilor (rol în familie, dificultăți, preocupări, profesie etc.)	16
2	Politicile sociale (reglementări legislative, dezbateri ale grupurilor civice, analize la nivel național/mondial etc.) destinate femeilor	13
3	Implicarea în viața politică a femeilor	12
4	Rolul civic (acțiuni civice demarate de femei sau în care s-au implicat, indiferent de problematică) al femeilor în societate	13

Raportându-se la experiența lor din presă, jurnaliștii apreciază că efectul produs de articolele dedicate problematicilor femeilor determină o conștientizare asupra condiției femeii în societate (15 jurnaliști) și stimulează femeile să aspire la un nivel de instruire mai ridicat (15 jurnaliști). Totodată ei apreciază că citind, femeile sunt mai bine informate (6 jurnaliști) și că determină formarea unui stil de gândire, mai profund (6 jurnaliști). Se constată că sunt jurnaliști care cred că cititoarele nu ar fi preocupate de tematici privind femeile (sau feminism), de politici cu privire la acestea. Dintre respondenți 4 consideră că femeile nu sunt preocupate de tema feminismului, 2 persoane sunt convinse că nu produc nici o schimbare, iar o persoană afirmă că femeile nu citesc astfel de articole. Afirmările descurajante vin din partea jurnalistelor (3 au subliniat că cititoarele nu sunt preocupate de feminism, și doar un jurnalist a optat pentru un astfel de răspuns).

Un factor care poate influența frecvența publicării articolelor referitoare la feminism/problematici ale femeilor este persoana care decide tipul de articole ce vor fi publicate. Cei chestionați au afirmat că decizia selectării articolelor pentru publicarea unui articol aparține redactorului șef (13 jurnaliști), redactorului (8 respondenți), deținătorului publicației (6 respondenți) sau redactorului șef-adjunct, iar în unele cazuri, decizia aparține redactorului, altelei redactorului șef (1 jurnalist).

În ceea ce privește disponibilitatea de a scrie în viitor un articol despre problematica femeilor, s-a constatat că 5 jurnaliști dintre cei chestionați nu ar fi receptivi, ei nu ar scrie articole pe această temă. Puși în fața unei probabilități de a scrie despre problematica femeilor („Dacă ar fi să scrieți despre problematica femeilor ce teme ați alege?”) doar 2 persoane și-au menținut decizia de a nu scrie. Celelalte 19 au menționat următoarele tematici:

- Implicarea și rolul femeilor în dezvoltarea presei scrise și audio-vizuale la nivel local, mai ales că multe redacții au fost conduse de femei.
- Drepturi (2 mențiuni) și responsabilități în societate, accesul la educație, inegalitatea de șanse.
- Egalitate (3 mențiuni): în societate, egalitatea de gen, discriminare, atitudine socială.
- Feminismul în societatea actuală, înțelegerea conceptului de feminism;
- Tematică politică - progresele femeii în politică (2 mențiuni) și cea socială - dificultățile femeilor care își cresc sigure copii.
- Măsurile de protecție garantate de stat, pentru femei! O glumă a secolului în fața unor eroine.
- Violența domestică (4 mențiuni); victime ale violenței în familie.
- Condiția femeii în societatea canadiană a anului 2020.
- Femeia în secolul XXI încă nu este luată în serios.
- Cariera; indisponibilitatea unor angajatori de a angaja o femeie pe un post, considerând că un bărbat se descurcă mai bine decât o femeie; echilibrul dintre viața profesională și cea privată.
- În spatele oricărei acțiuni de succes (copil, bărbat, soț) se află o femeie inteligentă.

Importanța instruirii jurnaliștilor în domeniul feminismului și a politicilor destinate femeilor este recunoscută de participanții la studiu. La întrebarea „Considerați că este important ca jurnaliști să se instruiască în sfera politicilor destinate femeilor/temelor feministe?” respondenții au avut posibilitatea de a alege mai multe răspunsuri dintre cele prestabilite. După cum se observă în tabelul de mai jos (tabelul nr. 4) mai mult de jumătate dintre jurnaliști

consideră că este necesară o instruire a lor, fie în timpul facultății, fie prin cursuri de specializare oferite de terțe organizații. Doar o persoană a apreciat că nu este necesară instruirea în această arie tematică.

Tabelul nr. 4. Importanța instruirii jurnaliștilor în problematica femeilor

Nr. crt.	Este important ca jurnaliști să se instruiască în sfera politicilor destinate femeilor/temelor feministe?	Nr. răspunsuri
1	Da, în cadrul facultății să fie cel puțin un curs destinat problematicilor femeilor	15
2	Da, printr-un program de master la facultate	6
3	Da, prin cursuri de specializare (indiferent cine le-ar organiza: facultăți, organizații neguvernamentale, grupuri de lucru, uniunea ziariștilor etc.)	14
4	Nu, nu cred că este nevoie pentru societatea românească de instruire a jurnaliștilor în această problemă	1
5	Nu, nu cred că interesează publicul să citească astfel de articole (ar fi prea sofisticate/elevate)	0
6	Nu, jurnaliștii au alte preocupări, aceasta este o temă minoră	0
7	Nu, cred că fiecare ar trebui să scrie ce vrea și cum vrea	1
8	Altă situație	0

6. CONCLUZII

Privind în ansamblu, conținutul revistelor al cărui public țintă sunt femeile din cele două perioade traversate de România se pot constata atât diferențe cât și asemănări. Diferențele sunt legate, fie de forul superior ce stabilește structura revistelor (respectiv Uniunea Femeilor Democratice din România, ulterior Consiliul Național al Femeilor din R.P.R./R.S.R. pentru revistele anterior anului 1990 și declararea ca reviste independente sau aparținând unui trust de presă/editori de presă), fie de orientarea și conținutul articolelor, de intenția/scopul publicațiilor (de exemplu, revista *femeia* din perioada comunistă este declarată ca revistă social-politică și culturală, celelalte, de după 1990 sunt glossy ori pentru relaxare și timp liber etc.). Asemănările sunt vizibile în menținerea unor teme în conținutul revistelor: educația copiilor, relația mamă-copii), paginile de modă (*femeia* este preocupată de vestimentație indiferent prin ce regim politic trece) și îngrijirea locuinței/sfaturi gospodărești (*femeia* fiind cea care alocă timp și efort pentru îngrijirea casei).

Unele aspecte privind statutul femeii și contribuția ei în societate, precum și modele promovate, diferă între cele două perioade: înainte de 1990 erau promovate femeile muncitoare, din fabrici, de la țară, cercetătoarele sau femeile în funcții de conducere, după 1990 sunt prezentate vedetele de *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, Fasc. XX, Sociologie, nr. 15, 2020, pp. 89-118.*

televiziune (divertisment) sau cele care au activitate independentă în domeniul relaxării și înfrumusețării.

Articolele care prezintă în conținut idei ce denotă o aplecare reală spre evoluție, conforme cu un modele de femeie preocupată de ascensiune, emancipare și cucerire a drepturilor, sau prezentarea unor analize profunde cu conotație sociologică, sunt cele din preajma anului 1970 – aceasta este perioada în care femeia părea să-și contureze un drum în societate. Se apelează la studii, la investigații, la anchete în rândul femeilor sau bărbaților ori sunt prezentate anumite teme de către personalități culturale cum este Zoe Dumitrescu-Bușulenga.

Prezentarea statutului profesional al femeii, preocuparea ei pentru evoluție profesională și locul pe care îl ocupă activitatea profesională în viața femeilor are o evoluție aparte. Subiectul se menține și după 1990 doar că îmbracă altă formă. Dacă înainte se scria excesiv despre femeile muncitoare, despre contribuția lor la îndeplinirea obiectivelor întreprinderilor/planului de muncă, după 1990 aceste femei sunt aproape ignorate, deși femeile din regimul democrat continuă să muncească și chiar fac carieră în domenii importante ale economiei (IT, afaceri, servicii, sănătate, educație, ong-uri etc.). Singurele categorii profesionale care se bucură de atenție sunt jurnalistele, actrițele, cosmeticienele și rar, întreprinzătoarele. Ocazionalele teme despre muncă se referă la consilierea profesională în vederea angajării sau relațiile la locul de muncă (cu colegii ori cu șefii).

În revistele pentru femei după 1990 se constată exacerbarea atenției acordată îngrijirii corporale (a părului – abundența rețelor pentru stoparea căderii părului, creme și tratamente cosmetice, trucuri pentru machiaj și mai recent modelarea corporală prin chirurgie) și a sănătății (am putea crede că femeia secolului XX este una foarte suferindă, afectată de multe afecțiuni). Dacă înainte de 1990 femeile nu găseau articole despre înfrumusețare (doar scurte rețete naturiste), după 1990 acestea abundă, lăsând impresia că femeile acordă o grijă foarte mare aspectului interior, fiind mai puțin preocupată de cizelarea intelectuală și culturală.

Participarea femeii la viața civică și politică este aproape ignorată de editorii de presă după 1990, nefiind prezentate nici teorii (ideologii), dar nici acțiuni petrecute în țară în această zonă. Revistele analizate nu abordează femeia din perspectiva rolului ei civic, și nici a participării ei politice – revista *Femeia* a mai scris în primii ani după căderea comunismului pe aceste teme; cu timpul acestea au fost aproape inexistente.

Conținutul politicilor sociale sau a reglementărilor ce privesc femeile sunt prea puțin abordate în articolele revistelor pentru femei, în special după 1990 (fie nu sunt cerute de cititoare, fie jurnaliști nu sunt inițiați în acest domeniu, fie se consideră că nu corespund politicii editoriale). Cele mai promovate politici au fost cele legate de locul de muncă – drepturi salariale, securitatea muncii, dreptul la pensie. Politica privind sănătatea a fost mai prezentă înainte de 1990, chiar dacă sub forma laudării sistemului de sănătate comunist, totuși femeile aflau de existența dispensarelor medicale și a spitalelor din fiecare județ. Aspecte ale politicilor educaționale au fost prezentate (în ambele perioade), mai ales cu privire la accesul la unitățile de învățământ, cel mai adesea pentru orientarea profesională a copiilor. După 1990 politicile al căror conținut a fost atins tangențial sunt legate de sporurile pentru condiții deosebite de muncă sau din zona drepturilor ce decurg din relațiile de familie (drepturi legate de moștenire etc) – codul familiei. Adesea, astfel de articole, sunt foarte scurte.

În sfera culturii, este de remarcat că revista comunistă conține mai multe referiri la carte, recomandări de lectură (chiar publică texte literare – 2-3 pagini pe număr), spectacole – în ciuda conținutului cu trimitere la problematica proletară. După 1990, rareori găsim referiri la carte sau la spectacole de teatru (majoritatea articolelor se concentrează într-un text de 50 de cuvinte). Se bucură de mai multă atenție personalitățile din zona culturală (interpreții de muzică ușoară sau clasică, actorii sau actrițele).

Se poate considera că în măsura în care aceste reviste prezintă și aspecte privind drepturi, obligații, mecanisme de acces la politici publice, la instituții naționale și internaționale, și femeile ar putea deveni mai active în plan social, economic sau politic. Neminimizând rolul de a oferi relaxare prin intermediul articolelor, revista dedicată femeilor produce, voluntar sau involuntar, promovarea unui model de femeie cu care cititoarele se pot identifica. În calitatea de produs al culturii de masă, revistele destinate femeilor, prin atingerea funcțiilor diverse (de informare, educare, relaxare etc.) reușesc să realizeze o mișcare a unei părți a femeilor orientată spre asimilarea unor principii, a unor modele de raportare la viața socială care să conducă la influențarea socială sau politică. Lipsa informațiilor despre mecanisme sociale, educaționale, politice și centrarea pe aspecte intime/private ale vieții crează un model al femeii obediente, neimplicată civic sau politic, care nu se concentrează pe o schimbare a rolului și poziției ei în societate. Cum revistele fac parte din categoria mijloacelor de informare în masă (cultura de masă) conținutul și temele abordate induc un model de conduită și de preocupări în rândul

femeilor și implicit, influențează tipul și nivelul aspirațiilor. Printr-o exprimare plastică s-ar putea spune că femeia creionată în publicațiile accesibile va fi transpusă, prin imitare, în planul vieții de către cititoare.

BIBLIOGRAFIE

Carte de autor

- Boitor, C., Brateș, I., Radulian, C. (trad.), 2018, *Sociologie. Idei fundamentale*, București: Litera.
- Coman, M., 2007, *Introducere în sistemul mass-media*, Iași: Polirom.
- Gal, S., Kligman, G., 2003, *Politicile de gen în perioada postsocialistă: un eseu istoric comparativ*, Iași: Polirom.
- Le Bon, G., 1995, *Opiniile și credințele*, București: Editura Științifică.
- Miroiu, M., 2004, *Drumul către autonomie: teorii politice feministe*, Iași: Polirom.
- Niel, M., 1968, *Drama eliberării femeii*, București: Editura Politică.
- Pasti, V., 2003, *Ultima inegalitate. Relații de gen în România*, Iași: Polirom.
- Pisier, É. (coord.), 2000, *Istoria ideilor politice*, Timișoara: Editura AMARCORD.
- Zamfir, C., Vlăsceanu, L., (coord.), 1993, *Dicționar de sociologie*, București: Babel.

Capitole în cărți

- Băluță, O., 2018, „Feminismul politic actual: provocări, acțiuni și dezvoltări”, în Zamfirache, O. (ed. Coord.), *Ea: perspective feministe asupra societății românești*, București: Curtea Veche Publishing, pp. 193-205.
- Butler, J., 2012, „Doar cultural”, în Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., Fraser, N., *Controverse feministe: un dialog filosofic*, Cluj-Napoca: Editura Tact, pp.219-249.
- Cristea, D., 2015, „Influența socială” (capitol) în *Tratat de psihologie socială*, București: Editura Trei, pp. 408-482.
- Grumberg, L., 1995, „Politica socială și egalitatea sexelor”, în Zamfir, E., Zamfir, C., *Politici sociale: România în context european*, București: Editura Alternative, pp. 304-313.
- Mihăilescu, I., 1995, „Politici sociale în domeniul populației și familiei” (cap.) în Zamfir, E., Zamfir, C., *Politici sociale: România în context european*, București: Editura Alternative, pp. 161-199.
- Miroiu, M., 2003, „Despre politica „ultimei inegalități” în Pasti, V., *Ultima inegalitate. Relații de gen în România*, Iași: Polirom, pp. 11-40.

Publicații seriale pentru femei

- Click! pentru femei*, București: Adevărul Holding, nr. 15(572) - 17(574)/2020
- Femeia*. Revistă lunară editată de Uniunea Femeilor Democrate din Românoa, anul II, nr. 6, 1949.
- femeia*. Revistă social-politică și culturală editată de Consiliul Național al Femeilor din R.P.R., nr. 1 - 12/1960
- femeia*. revistă social-politică și culturală editată de Consiliul Național al Femeilor din Republica Socialistă România, anul XXIII, nr. 1 - 10, 1970
- femeia*. Revistă editată de Consiliul Național al Femeilor, anul XXXIII, nr.1- 12/ 1980
- FEMEIA*. revistă independentă a femeilor din România, ianuarie 1990, anul XLIII, nr. 1 (serie nouă), 1990
- FEMEIA*. revistă a întregii familii, anul XLIII, nr. 2 - 12 (serie nouă), 1990
- Femeia modernă*. Revistă social-culturală pentru femei, editor Casa Editorială „FEMEIA”, nr. 1-12/2000
- femeia de azi*, București: BURDA ROMÂNIA SRL, nr. 33(746)-35 (748)/2020, nr. 37(750)/2020
- Ioana*, București: BURDA ROMÂNIA, nr. 2-5/2020
- LIBERTATEA pentru femei*, București: Ringier, nr. 36(770) - 38(772)/2020
- Unica*, București: Ringier România, nr.4 - 6/2020

Surse electronice

- Bonea, G. V., 2018, „Emanciparea femeii în societatea românească” în *Revista Calitatea vieții*, nr. 1/2018, pp 81-99. Accesibil online: <https://www.revistacalitateavietii.ro/2018/CV-1-2018/05.pdf>. Accesat la data 17.11. 2020
- Cîrdei, P., 2012, „Femeia comunistă între realitate, doctrină și propagandă”. Accesibil online: [www.ssoar.infohttps://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/38997/ssoar-annunivbuch-2012-2-petruta_cirdei](https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/38997/ssoar-annunivbuch-2012-2-petruta_cirdei) , pp. 75-86. Accesta la data: 17.11.2020.
- Galopenția, A, Georgescu, D.C., 1948, „Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948. Rezultate provizorii ale recensemântului” în *Probleme economice*, nr. 2, martie 1948. Accesibil online: <https://sas.unibuc.ro/storage/downloads/analize-regionale-9/AG48a.RECENSAMANT48.pdf>. Accesat la data: 16.11.2020

Pagini web

Institutul Național de Statistică, 2002, *Recensământul populației și al locuințelor, 18-27 martie, 2002*. Accesibil online:

<https://insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol1/tabele/t02.pdf>. Accesat la data: 17.11.2020

Institutul Național de Statistică, 2019, *Tendințe sociale*. Accesibil online:

https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/tendinte_sociale.pdf. Accesat la data: 14.12.2020

Societății de Analize Feministe AnA, 2005, *Aspecte privind stereotipurile de gen în mass media din România - raport final al Societății de Analize Feministe AnA*,

București. Accesibil online:

<file:///C:/Users/40721/AppData/Local/Temp/gen%20si%20presa.pdf>,

Accesat la data 17.11.2020